

СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ
(Београд)

СХ. БАГА „ОБОЉЕЊЕ ЗГЛОВОВА КОД КОЊА И ЉУДИ“ И СРОДНЕ РЕЧИ

У раду се, кроз историјат проблема и раздвајање појединих хомонима, даје етимолошка анализа сх. турцизма *бага* „обољење зглобова код коња и људи“ и њој сродних речи.

Српскохрватске речи: *бага* „врста коњске болести, хронично обољење зглобова“, *багав* „који болује од бага“, *бањгав* „који храмље“ и њима сродне лексеме већ су до сада тумачене у етимолошким речницима, српскохрватског и других словенских језика, речницима страних речи и у појединим научним радовима. Међутим, само њихово порекло и међусобна сродност остали су недовољно јасно објашњени. С друге стране, у новије време објављена релевантна дијалекатска грађа, остала је без тумачења. Стога ћемо у овом раду покушати да ове сродне лексеме групишемо и етимолошки објаснимо, и да истовремено укажемо на постојање неколико хомонимних облика, који су неретко, у лексикографским приручницима сврставани заједно¹.

Тако је, на пример, у одредницу РСАНУ *бага* смештено неколико хомонима што су, чини се, наслутили и аутори речника ставивши знак питања иза турске речи која би требало да буде заједнички етимон²: *бага* (тур. *bağa*?) 1. „љуштура од корњаче“, 2. а. „(код коња) хронично обољење зглобова са стварањем квргастих израслина“, б. „жуљ код човека“, 3. „буба“, 4. а. „коледарска алатка“, б. „један део на колима“, в. „бабак“³ г. „подбочница, подупирач полице“⁴.

¹ У овом раду ћемо издвојити два хомонима турског порекла док за друге хомонимне турцизме в. Петровић 1996.

² Иако РСАНУ није етимолошки речник, порекло турцизама се по правилу бележи.

³ Овде је у РСАНУ грешком упућено на *бабак*¹ „бубамара“, а треба да стоји *бабак*² „попречни држак на веслу“. О етимологији овог турцизма, иначе једне од хомонимних речи из ове одреднице РСАНУ, в. Петровић 1996.

⁴ У колико код примера стоји само убикација, или нема ни ње, онда је он преузет из РСАНУ.

Први хомоним у овој одредници је реч *бага* „љуштура од корњаче“, пореклом од тур. *bağa* „корњачин оклоп, ствар направљена од корњачиног оклопа или сличног материјала“ (Redhouse:119). Етимологију рум. *bagă* и нгр. *μλαγᾶς* „корњача, оно што је од корњачиног оклопа“ дао је Миклошич (Miklosich 1884:253 и Miklosich 1887:79), али без потврде сх. речи.

Други хомоним је лексема *бага* „а. (код коња) хронично обољење зглобова са стварањем квргастих изралина, б. жуљ код човека“. Да бисмо илустровали недоумице које у етимолошкој литератури постоје око, наизглед неспорног, порекла ове речи и њених деривата, најпре ћемо дати краћи историјат ове теме.

Етимологију ове речи први је покушао да реши Даничић (РЈА 1:150), који за *бага* „некаква коњска болест“ каже да је вероватно турска, не наводећи етимон, док *багав* „хром“ погрешно тумачи од тур. *bögmek*, *bögmek*, *bögri* „кривити, крив“⁵ и повезује је само са речју *бангав* „хром коњ“, а не и са *багав*, *багљав*, *багљив* „болестан од баге“.

Исправно порекло сх. *бага*, *багав*, *багљив* „имати болесна копита“ < тур. *bağa* „болест копита“ дао је Миклошич (Miklosich 1884:253). Ова је етимологија остала на неки начин ван видокруга научника који су се бавили турцизмима у сх. језику и поред тога што је објављена у студији која је један од основних приручника за проучавање турцизама.⁶

Потом Штрекељ (Štrekelj 1908:47) за сх. *бага* „коњска болест, бага, чвор, петља“⁷, наводи да је пореклом од тур. *bağa* „жаба“, те да се такве врсте болести често именују речима са значењем „жаба“. Ово семантичко објашњење није нетачно, али како у турском језику већ постоји назив за болест, Миклошичева етимологија је прецизнија⁸.

Шкаљић у речнику турцизама (Škaljić 1979:111, 112)⁹ наводи следеће лексеме и њихову етимологију¹⁰: *бага* „1. чворугаста изралина на ногама стоке, нарочито коња, врста болести, 2. жуљ, курије око (код

⁵ Даничићева претпоставка није без основа, уп. семантички развој „крив“ > „хром“ код словенских речи: сх. *крив* „искривљен“ и „хром“, в. и ЭССЯ 12:171 s.v. *krivъ* (ѣ). У случају речи *хром* основно значење је „хром, сакат“, али постоји и „крив“ — укр. дијал. *хромши* „крив“ (ЭССЯ 8:101).

⁶ Тако, на пример, Локоч уопште не наводи на списку литературе за свој речник Миклошичеве студије о турцизмима (Karl Lokotsch. *Etymologisches Wörterbuch der Europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter Orientalischen Ursprungs*. Heidelberg 1927).

⁷ Значење „петља, чвор“ забележио је само Штрекељ, тако да оно није сасвим поуздано, вероватно је преузето од *баг* „чвор, веза“.

⁸ О пореклу и семантичкој сродности тур. *bağa* „жаба, корњача“ и тур. *bağa* „коњска болест“ биће речи касније у раду.

⁹ Поводом ове речи наведене код Шкаљића уп. и Tietze 1970:169.

¹⁰ Ни он не помиње Миклошича, иако његов рад има на списку литературе.

човјека)“, *багав* „који има баге на ногама, који болује од бага“, *багавосӣ* „особина, стање онога који је багав“ < тур. вулг. *bağa, bağı* „id.“, *багљив* „особина, стање онога који је багав“ < тур. *bağlı (bağı -li)*¹¹.

Кнежевић за сх. *бага*, *багљав*, *багљив* као етимон наводи тур. *ba-kanağ*¹², док сх. *багав*, *багавац*, *багавица*, *багав* одваја у посебну одредницу и, слично Даничићу, претпоставља да воде порекло од тур. *bük-tek* „савити“.

Скок у свом етимолошком речнику (Skok I:88–89) ове речи сврстава у две различите одреднице. Прва је *бага* „некаква коњска болест“, а ту се налазе и речи: *багљив* (коњ), *багљав*, *бажњив*, *обагламиши* „оболети од баге (за коња)“. На том месту Скок помиње Даничића који каже да је реч турског порекла, али не даје етимон¹³, но ипак сматра да је порекло ових речи нејасно. Друга одредница је *багав* „хром“, са лексемама: *багавац*, *багавица*, *обагавиши* „охранути, постати багав“, *обагањати*, *бангав* (коњ), *обангавиши*. Скок узима облик *бангав* као етимолошки примаран и, ослањајући се највероватније на Миклошичево тумачење (Miklosich 1886:7), изводи његово порекло од циганског придева *rango* < стинд. *raŋgi-* „хром“. Скок није увидео сродност фонетски овако сличних облика — *бага* и *багав*, који су и носиоци посебних одредница, највероватније због непрецизно дефинисаног значења речи *бага* „некаква коњска болест“ код Вука. У питању су могле бити различите болести, па је Скоку промакло да је „некаква“ болест заправо „болест ногу, квржаве израстине на зглобовима и копитама коња“¹⁴, па самим тим и да је прелаз значења „болест ногу код коња“ > „хром, сакат коњ“ > „обољење ногу код човека, жуљ“ > „хром (човек)“ потпуно регуларан. У Скоков пропуст спада и то, што није поменуо већ констатовано турско порекло лексема *бага* и *багав*.

Безлај (Bezlaј 1973/74) у свом раду, поред других словенских речи, анализира и сх. *багав* „сакат“. Он наводи примере из дотада објављених речника као и неке од горепомнутих етимологија. Сматра да сх. *бага* има шири семантички распон од турске речи *bağa*, што није карактеристично за новије позајмљенице¹⁵, те да је стога

¹¹ Шкаљић није навео турски извор из кога је ова реч, а постоји могућност да ју је сам конструисао помоћу продуктивног турског суфикса *-li*. Пошто у турском постоји реч *bağalı* „човек коме је избила болест на грлу“ (SDD) пре ће бити да је она потенцијални етимон сх. *багљив* (уп. касније и *багаљив*).

¹² Ова турска реч је вероватно сродна са тур. *bağa*, уп. Севортиян 2:43–45.

¹³ Вероватно се ради о горепомнутој етимологији из RJA.

¹⁴ Значење које даје Шкаљић (в. касније), није било доступно Скоку, јер је прво издање речника турцизама изашло 1957. године, али је свакако на располагању могао имати Штрекељев и Миклошичев рад. Овај последњи је своје примере, а вероватно и семантичку дефиницију узео из књиге: O. Blau, *Bosnisch-Türkische Sprachdenkmäler, Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes*, V/2, Leipzig, 1868.

¹⁵ Међутим, секундарна семантичка адаптација је веома раширен процес код позајмљеница, како старијих, тако и новијих уп. Вјејетић 1995, Петровић 1995, Влајић–Поповић 1996.

највероватније дошло до укрштања двеју страних основа, турске и циганске. Мост међу њима, по Безлају, морала је бити нека домаћа основа, на пример *бага или *багав, која је омогућила то укрштање. Сродне српскохрватске речи биле би *габав* „крив на којем уду или зглобу“, *габа* „артритис, улози“. Безлај не објашњава код којих облика је дошло до формалног и семантичког укрштања разнородних основа, па његова претпоставка остаје више начелна, без конкретних примера и аргументације.

Након увида у историјат овог проблема можемо рећи да је први Миклошич дао исправну етимологију ових речи, што је касније преузео и проширио Шкаљић, док су други аутори имали, мање или више, различита мишљења. Да бисмо употпунили корпус сх. речи које воде порекло од тур. *bağa* „болест ногу и копита код коња“ навешћемо следеће, углавном дијалекатске, потврде из новијих речника и збирки речи:

баг „багав“ (РСАНУ)¹⁶,

ба̋га „хронично обољење зглобова у коња са стварањем квргастих израслина“ (Ускоци, Станић),

ба̋ге pl. „шкрофуле, отицање вратних жлезда (обично услед туберкулозе)“¹⁷ (Црногорско приморје); „болест код коња, оболеле, натекле вратне жлезде“ (Шајкашка, Галетин 1980; Иванда, Чешљар 1983),

ба̋гав „који болује од бага, хром“ (Барања),

ба̋гавац „коњ који болује од баге; онај који је багав, који пати од баге“ (БиХ),

багаив „неспособан“ (Лужница, Манић),

багајлија „коњ сакат, багљив“¹⁸ (Пива, грађа РСАНУ),

багаљив „сметен, брљив“ (Лесковац, Митровић 1984); „ћопав, сакат, чворновато и криво стабло дрвета“¹⁹ (Власотинце, грађа РСАНУ),

багаљивац „онај који се сасушио, свенуо“²⁰ (РСАНУ),

¹⁶ Овај облик није сасвим поуздан, јер се ради о реконструкцији на основу само једног примера из народне песме из Босне и Херцеговине: „Узвали се на бага кулаша“. Вероватније је да је то турска аглутивна конструкција типа *самур-калџак, ђул-башиша*.

¹⁷ О овом значењу в. нап. бр. 30.

¹⁸ Уп. сх. *брајлија, дугајлија, новајлија*. У овим примерима до убацивања првог *ј* дошло је код нетурских основа, па је можда по аналогији убачено и у ову турску реч.

¹⁹ Значење блиско овом последњем постоји и у турском: *bağa, бага* „неравнине на стаблу“ (SDD).

²⁰ Овако дефинисано значење могло би да има везе и са *багаљ* „сноп сена“ (одн. нешто суво, сасушено), али оно није јасно видљиво из само једног примера у РСАНУ: *Воћке добијају рака, савлада их маховина ... и за неколико година постану прави багаљивци*. Могуће је и значење: „криво, чворновато стабло“ (в. горњи пример и нап. бр. 17) које у том случају, припада овој породици речи.

багелайти, *багелане*²¹ „једва, немоћно ићи, преплитати корак; погрд. јести“²² (Ускоци, Станић),

баглав „багав (коњ)“ (Трешњево),

баглав „багав (БиХ, ЦГ); „шепав“ (Загарац, Ћупић) „који има неки телесни недостатак (рука или нога); неспособан за било какав посао“ (Чумић, Грковић Ј. 1982),

баглав „багав“ (Левач, Дучаловићи),

баглайти „несигурно ићи“ (РМСМХ),

баглайти „кривити, шепати“,

добаглайти „доћи с напором“ (Загарац, Ћупић),

баглав „багав“ (Београд; Ускоци, Станић),

баглав „багав (коњ)“ (Васојевићи, Стијовић 1990),

багула „онај који је телесно и душевно неразвијен“ (Книн),

багуља „id.“ (БиХ),

бажлив „багав“ (Срем),

обагавити „постати багав, хром, обангавити“²³ (Дивосело, Лика); „в. обаглаити“ (Оток); „наградити или покварити“ (РЈА); „зарастати, зацелити (о рани)“²⁴ (Имотски, РЈА),

обаглаваити „постати багав, хром; онемоћати, оронути (од некретања, старости, тешког рада и др.)“ (грађа РСАНУ);

²¹ Код овог, а и неких других глагола, требало би претпоставити постојање непотврђеног облика **багайти*, па затим његову експресивизацију путем суфиксације, префиксације, палатализације (о експресивним средствима у творби српскохрватских глагола в. Бјелетић 1994).

²² Није сигурно да ли наведени глагол и глаголска именица припадају овој етимолошкој породици. Може се претпоставити прелаз **багайти* > *багелайти*, као и семантички помак „храмати“ > „једва, немоћно ићи“ > „погрд. јести“ уп. сх. *басайти* „корачати неспретно, трапаво“ (Бачка) и *басайти* „погрд. јести“ (Комарница, Ускоци, Станић), затим *кељайти* 1. „ћопати, храмати“ (Левач), 2. „јести, кусати“ (Црна Гора). Треба имати у виду и следеће примере из Ускока:

бакелайти „1. погрд. неуредно јести, 2. помало радити, радуцкати“,

бакелане „1. гл. им., 2. јело“,

бакелишће „погрд. 1. особа која се прејела, 2. особа која много једе, гладница“.

Глаголи *багелайти* и *бакелайти* могли су настати и од непотврђених облика **гелайти*, **кељайти* као непалатализованих облика од *гељайти* „храмати, споро ићи, беспосличити“ (Србија, Црна Гора, Босна) и *кељайти* (в. горе) уз помоћ префикса *ба-*. Што се тиче глагола *багелайти*, по нашем мишљењу је вероватнија његова етимолошка веза са именицом *бага* (уп. касније реч *бангелайти* „а. бангати, б. ићи споро, вући се“ (Гружа).

²³ Овај глагол само у првом значењу, поменут је код Скока (Skok I:89, s.v. *багав*), без етимологије, в. горе.

²⁴ Ово значење је можда мотивисано семантичким развојем присутним код словенских речи сличног значења: „нешто надувено, отечено, израслина“ > „крста на рани“, уп. сх. *бубушка* „округла израслина на листу“ (Рашка), *бубушка* „крста, бубуљица“ (Свиница, Томић 1984), *йодулиши* „набубрити, отећи, отврднути (о рани)“ (Војводина, грађа РСА), в. и Куркина 1973:67–68.

обагљати „добити баге, жуљевите отоке, квргасте израстине на зглобовима које отежавају кретање (о коњу, волу); обангавити“ (БиХ, Дучаловићи),

обагљивати „в. обагљати“ (Обади); „имати отежано кретање, ход, као багљив коњ, уопште онемоћати, оронут (од некретања, старости, тешко рада)“ (ЦГ, Дучаловићи, Обади).

Овим речима сродна је још једна бројна група сх. речи за чији ћемо основни облик узети придев *бангав* „сакат, хром“. Он је у етимолошкој литератури тумачен као позајмљеница из циганског *rango* „id.“ (Miklosich 1886:7). Са овим тумачењем сагласан је и Бернекер (Berneker 1913:42). Младенов наводи исто порекло за бугарске речи *банго* и *џанго* „хром“ (Младенов 1941:16, 410). БЕР има само буг. *багаив* „сакат, хром“ (БЕР 1:24)²⁵, које пореди са сх. *бага* „некаква болест ногу код коња“ остављајући их без етимологије. И Скок (op. cit.), тумачи на исти начин придев *бангав*, који узима као примаран облик у низу *багав*, *бангав*, *обангавиши*, увиђајући да остаје проблем ишчежавања -н- у облику *багав*.

Ми смо, супротно од Скока²⁶, претпоставили да је облик *багав* „који има баге на ногама, који болује од бага“²⁷ примаран, а да је *бангав* „сакат, хром“ настао његовом назализацијом. Назализација је веома фреквентно средство експресивизације, а ова породица речи, као што се види и из горњих примера, обилује експресивизованим облицима; уп. и *гегати* : *генгати* : *гењати*, *сигав* : *сингав* : *сињав*, *гигав* : *гингав* и др²⁸. За разлику од породице придева *багав* код којих је значење „коњска болест, болест код животиња“ сачувано у већем броју примера, код речи *бангав* и њених деривата, осим једног примера, значење је везано искључиво за људе. Ти деривати су следећи:

бањгав „који је дебелих стопала или натечених ногу, па тешко иде, који нахрамљује“ (Оток), фиг. „нескладан“ (Кочић); „који има оболеле ноге (о коњу)“ (Иванда, Чешљар 1983); „човек који има натечене ноге, тешко хода“ (Ловра у Мађарској, Мијатовић 1983),

бањгавац, *бањгавица*, *бањгавко* „онај који је бангав“ (Банија),

бангавост „стање, особина онога који је бангав, што је бангаво“,

бангавурда „аутм. и пеј. од бангавац“ (Бачка),

²⁵ Ова бугарска реч је истог порекла као и сх. *бага*, уп. Menges 1969/70:66, а њима се може придружити и алб. *bagë* „вет. бага“ (уп. Çabej 1976).

²⁶ Сматрамо да је, у овом случају, исправније поћи од минималног фонетског облика као примарног и претпоставити да је експресивизација формалним средствима секундарна појава (в. и Петровић 1994:461–462).

²⁷ У РСАНУ је за значење *багав* упућено на *бангав*, што значи да им је семантика истоветна.

²⁸ О назализацији и другим експресивним средствима творбе у сх. језику в. Бјелетић 1994:267.

бангавуша (Бачка),
бангавче „бангаво дете“ (Бачка, Банија),
бӑнгӑвша (Банија),
бӑнгати „храмати, шепати“ (Каменица),
бӑнгавийи „постајати бангав“ (Гружа),
бангѣлати, бангѣлање „а. бангати, б. ићи споро, вући се“ (Гружа),
бангија „бангавац“ (Купиновац),
банђија „id.“ (Мачва),
бангъав „хром“ (Ваљево, усмена потврда А. Ломе),
бангъаив „в. бангъав“ (Чумић, Грковић Ј. 1982),
бањав „бангав“,
бањгав „id.“,
обангавейи „постати бангав, хром“,
обангавийи „id.; учинити некога бангавим, хромим“ (грађа РСА-НУ).

Бројност српскохрватских неназализованих облика и семантичка подударност једних и других деривата иду у прилог турском пореклу, мада се не може искључити ни могућност да је, због фонетске сличности, код последњих облика дошло до укрштања турске и циганске речи. Ова претпоставка је вероватнија када су у питању бугарски примери, због постојања бугарске речи са почетним *й*- и малог броја потврда неназализованих облика.

У закључку можемо констатовати да су сх. речи *бага* „љуштура од корњаче“ и *бага* „коњска болест“ хомоними, позајмљени од две самосталне турске лексеме, које су етимолошки сродне. Обе речи воде порекло од тур. *baka / baqa*, тачније од реконструисане основе **bak* са следећим основним значењима: „1. општи назив за животиње из породица жаба и корњача, 2. кртица, 3. водени пацов, 4. мали растом, кепец“²⁹ (Севортян 2:41–42). Турске речи *бага, бага* „израслина на коњском зглобу“, као и сродна значења у дијалектима других турских језика сматрају се последицом секундарног семантичког развоја³⁰.

²⁹ Можда би и сх. *багел* „човечуљак“ (Бела, РЈА) могао припадати овој породици.

³⁰ Занимљиво је да се семантички помак „жаба“ > „разне врсте болести, обољење жлезда на врату“ може сматрати регуларним, не само у турским језицима. Штавише, неки аутори време настанка хомонима *жаба* „назив за болест“ и „гапа“ на словенском нивоу, због ширине распрострањања и специфичне семантичке везе, смештају још у прасловенско доба (в. Меркулова 1963:73, цитат према Џьхун 1986:213). Тако и у српскохрватском имамо: *жаба* „гапа“ и *жаба, жабица* „оток у гуши коња и волова, запаљење лимфних жлезда на врату“. Иако се тај назив за болест, по семантичкој аналогији могао развити и на сх. језичком подручју, реч је, очигледно, као таква преузета из тур. *бага, бага* „болест у облику отекине на грлу“, *багал* „човек коме је избила болест на грлу“ (SDD).

Овде анализирани речи, осим експресивизацијом облика, одликују се и формалним и семантичким укрштањем са етимолошки несродним лексемама, до чега долази пре свега због фонетске сличности облика, али и због блискости значења. То је случај у следећим примерима:

ба̑гар „1. бангав, сакат, хром коњ, 2. слаб коњ уопште, 3. фиг. погрд. а. човек сакат у ногу или ноге, б. онеспособљен, слаб, немоћан човек“³¹,

ба̑гара „женска особа слаба на ногама“,
*ба̑га̀ра̀и̑и*³² „храмати, тешко се кретати“ (Прошћење, Вујичић 1995),

ба̑га̀ра̑ћ „багар“,

ба̑га̀ру̑ша „бенгеруша“,

ба̑га̀и̑р „багар“,

ба̑ги̑ра „која храмље, саката“,

ба̑ги̑рање, *ба̑ги̑ра̀и̑и* „багарати“,

ба̑га̀и̑ра̑ћ „багар“,

ба̑га̀ра̑ћ „id.“,

ба̑нда̀ра̑ћ „сакат коњ или човек“,

бе̑нга̑в „(о коњу) коме је нога нешто болесна или оштећена те храмље“,

бе̑га̀ра̑ћ, „врло слаб коњ“,

бе̑га̀ра̑ћа „бенгеруша“,

бе̑нга̑ћ, *бе̑нга̀ла̑ћ* „багар“,

бе̑нга̀ра̑ње, *бе̑нга̀ра̀и̑и* „1. ићи набадајући, храмљући, 2. једва се кретати“,

бе̑нга̀ра̑ћ „1. багар, 2. фиг. човек слаб на ногама, онај којем је нога (или ноге) оштећена“,

бе̑нга̀ри̑н „багар“,

бе̑нга̀ру̑ша „1. кобила оболеле ноге или ногу, 2. фиг. слаба женска особа“,

бе̑нга̑љ „багар“,

бе̑нга̑љање, *бе̑нга̑ља̀и̑и* „бенгирати“,

бе̑нга̑и̑р „багар“,

бе̑нга̑ирање, *бе̑нга̑ира̀и̑и* „бенгерати“,

бе̑нга̑и̑ра̑ћ „багар“,

бе̑нга̑и̑ру̑ша „бенгеруша“,

бе̑нга̑о „багар“,

бе̑нда̀ра̑ћ „1. багар, 2. незграпан човек“,

³¹ Сви примери наведени у овом одељку су, уколико не стоји другачије, из Ускока (Станић), а семантичке дефиниције су скраћене.

³² Иако се и овај глагол може тумачити као експресивни облик од **бага̀и̑и*, сматрамо да је, због географских потврда (само Црна Гора) исправније тумачити га као де-номинал од *багар*.

бендѐруша „бенгеруша“.³³

Код ових лексема укрстила су се два турцизма: *багав*, *бангав* „који има баге на ногама, хром, који тешко хода“ и *бејгир*, *бенгир* „коњ“, па се оне могу сматрати контаминатима³⁴. Код ових лексема искључиво неутрално значење речи *бејгир*, *бенгир* „коњ“ < тур. *beygir* „id.“ готово да се изгубило, а заменило га је специјализовано, експресивно значење „коњ болесних ногу, хром коњ; човек слаб у ногама, који једва хода, хром“:

И реч *обагламиџи* „обољети од баге (за коња)“ може се третирати као семантички контаминат³⁵, резултат укрштања двеју речи турског порекла. Овај глагол је, формално гледано, настао од именице *баглама* „1. шарка, гвоздена спојница која везује врата са довратком или прозор са оквиром“ (БиХ), „2. гвожђе у довратку у облику пијавице, на које пада скакавица од браве“ (Бачка), „3. тамбурица са три жице“ (Вук) < тур. *bağlama* „свеза, спој“. Међутим, његово значење није у вези са овом речју, за разлику од глагола *забагламиџи* „углавити, наместити шарке у врата; утврдити, причврстити“. Код речи *обагламиџи* је, по свему судећи због сазвучности са *обангавиџи*, *баглав* дошло до семантичког укрштања и креирања глагола са новим значењем.

Сх. лексема *бага* „обољење зглобова код коња и људи“ и овде наведене сродне речи представљају један од најшире распрострањених турцизама у српскохрватском језику — њихов ареал обухвата целу територију Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине и део Хрватске. Осим лексеме *бага* „корњачин оклоп“ која датира из прве половине XVIII в., прве писане потврде ових речи забележене су у Вуковом речнику, док је већина новијих примера из дијалекатских речника и збирки речи, па се старина не може утврдити. И поред тога, број деривата овог турцизма сведочи о његовој потпуној уклопљености у лексичко-семантички систем сх. језика.

³³ У примерима у којима је *-нг-* прешло у *-нд-* можда је по среди утицај неких других речи из ускочког говора нпр.: *бандекаџи* „поступати како не треба у неком послу; ићи поштапајући се; викати“, *бендаћ* „неразуман, глуп човек и сл“.

³⁴ Термин *конџаминаџи* користимо за оне речи које настају као резултат контаминације („мијешања разних облика ријечи, разних ријечи, одн. различитих конструкција“ (Simeon I:695). Уп. нпр. буг. *кртоска*).

³⁵ Семантички контаминат је реч настала као резултат семантичке контаминације, а то је „перерасподјела семантичких функција међу дијеловима (члановима) скупа ријечи, давање једному од елемената скупа ријечи новог значења, што настаје као резултат узјамног дјеловања језичних јединица које се додирују у асоцијативном или синтагматском низу“ (Simeon II:157). О околицизмама грађеним семантичком деривацијом в. Otašević /Sikimić 1992:74.

ЛИТЕРАТУРА

- Bezljaj 1973/74** — F. Bezljaj, Na robu srbohrvatskega (in slovenskega) etimološkega slovarja, *Jezik in Slovnstvo* XIX/1–2, Ljubljana.
- БЕР** — *Български етимологичен речник* 1–5, А-пускам, София 1971–1996.
- Berneker 1913** — E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
- Бјелетић 1994** — М. Бјелетић, Експресивна средства у творби српскохрватских глагола, *Научни састајанак слависта у Вукове дане* 22/2, Београд 1994, 265–271.
- Bjeletić 1995** — М. Bjeletić, Turcizmi u srpskohrvatskoj terminologiji srodstva, *Јужнословенски филолог* LI, Београд, 203–221.
- Vlajić-Popović 1996** — J. Vlajić-Popović, Semantic Evolution of Some Greek Loans in Serbo-Croatian, *Zeitschrift für Balkanologie* 32/1, Wiesbaden, 109–116.
- Вујичић 1995** — М. Вујичић, *Рјечник говора Пришћена (код Мојковца)*, Подгорица.
- Галетин 1980** — Г. Галетин, Из лексичке проблематике северне Шајкашке, *Прилози проучавању језика* 16, Нови Сад, 59–92.
- Грковић Ј. 1982** — Ј. Грковић, Прилог познавању дијалекатске лексике Шумадије (из лексике Чумића), *Прилози проучавању језика* 18, Нови Сад, 125–153.
- ЭССЯ** — *Этимологический словарь славянских языков* 1–23, Москва, 1974–1996.
- Кнежевић** — А. Кнежевић, *Die Turzismen in der Sprache der Kroaten und Serben*, Meisenheim am Glan, 1962.
- Куркина 1973** — Ј. Куркина, К реконструкции этимологических связей основ с дифтонгом на -ц, *Этимология* 1971, Москва, 58–86.
- Манић** — Д. Манић-Форски, *Јужнички речник*, Бабушница 1997.
- Menges 1969/70** — K. H. Menges, Zum neuen Български етимологичен речник, und den türkischen Elementen im Bulgarischen, *Zeitschrift für Balkanologie* VII/1, 2, Wiesbaden, 55–83.
- Мијатовић** — Ј. Мијатовић, Прилог познавању лексике српских говора у Мађарској, *Прилози проучавању језика* 19, Нови Сад, 149–117.
- Miklosich 1884** — F. Miklosich, *Die Türkischen Elemente in den Südost-und Osteuropäischen Sprachen*, Wien.
- Miklosich 1886** — F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886.
- Miklosich 1887** — F. Miklosich, *Die Türkischen Elemente in den Südost-und Osteuropäischen Sprachen*, Nachtrag, Wien.
- Митровић 1984** — Б. Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац.
- Младенов 1941** — Ст. Младенов, *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*, София.
- Otašević/Sikimić 1992** — Ђ. Otašević, B. Sikimić, Tvorba okazionalizama u srpskohrvatskom jeziku, *Јужнословенски филолог* XLVIII, Београд, 67–78.
- Петровић 1994** — С. Петровић, Сх. аџкав „неуредан“, *Зборник Машице српске за филологију и лингвистику* XXVII/1–2, Нови Сад, 461–468.
- Петровић 1995** — С. Петровић, Неки турцизми у српскохрватској кулинарској терминологији, *Јужнословенски филолог* LI, Београд, 223–232.
- Петровић 1996** — С. Петровић, Етимолошке белешке (сх. *bāga*, *bağlama*, *bāge*, *bāgъa*), *Наш језик* XXXI/1–5, Београд, 137–140.
- Redhouse** — *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük*, İstanbul 1988.
- RJA** — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–22, Zagreb, 1880–1976.
- РМСМХ** — *Речник српскохрватског књижевног језика* 1–6, Нови Сад–Загреб, 1967–1976.
- РСАНУ** — *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XV, А-нокавац, Београд 1959–1997.
- SDD** — *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* I–IV, İstanbul 1939–1949.
- Севортян** — Э. В., Севортян, *Этимологический словарь тюркских языков* I–IV, Москва.
- Skok** — P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV, Zagreb, 1971–1974.
- Simeon** — R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* I–II, Zagreb 1969.

- Станић — М. Станић, *Ускочки речник* 1–2, Београд 1990.
- Стијовић 1990 — Р. Стијовић, Из лексике Васојевића, *Српски дијалектолошки зборник* XXXVI, Београд, 121–380.
- Tietze 1970 — А. Tietze, Türkisches Sprachgut im Serbokroatischen, *Ural-Altäische Jahrbücher* 42, Wiesbaden, 169.
- Томић 1984 — М. Томић, Говор Свиничана, *Српски дијалектолошки зборник* XXX, 7–265.
- Ћупић — Д. Ћупић, Ж. Ћупић, Речник говора Загарача, *Српски дијалектолошки зборник* XLIV, 1997.
- Цыхун 1986 — Г. А. Цыхун, К реконструкции праславянской метафоры, *Этимология* 1984, Москва, 211–216.
- Џабеј 1976 — Е. Џабеј, *Studime etimologjike në fushë të shqipës* II, Tiranë.
- Чешљар 1983 — М. Чешљар, Из лексике Иванде (румунски Банат), *Прилози проучавању језика* 19, Нови Сад, 107–148.
- Ѕкалјић — А. Ѕкалјић, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo, 1979.
- Ѕтрекељ 1908 — К. Ѕтрекељ, Slovenski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev, *Časopis za zgodovino in narodopisje* V, Maribor, 38–103.

Summary

Snežana Petrović

The paper begins with the division of two homonymous Turkish loans in Serbo-Croatian: *boga* f. “tortoise shell; something made of tortoise shell or similar material” and *baga* f. “kind of human or horse disease”. After a survey of the history of this topic, an etymological analysis of these words is given as well as an inventory of all undoubtedly or probably related lexemes. Since this word-family is very prone to expressivisation of form and meaning, included are such SCr. lexemes as *bagar* m. “lame horse; weak horse in general; fig. pejor. partially or completely lame man; disabled, weak man” and *oboglamiti* pf. “(of a horse) get ill from *baga*”, that resulted from formal and/or semantic contamination with other, etimologically unrelated words.